

Новите качества на правото в информационното общество

проф. д-р Вихър Кискинов

Всяко общество се нуждае от собственото си право. Така е и днес. Настъпващото информационно общество налага качествата си върху съвременното право. То се променя. Тези промени засягат науката, нормотворчеството, правоприлагането. Процесът не протича по правилата на естествената еволюция. Ето защо развитието на съвременните правни качества изисква активни и целенасочени действия, а проблемът като цяло заслужава подчертано научно внимание.

Информационното общество

История. Последните две десетилетия на миналия век са време на забележителна социална еволюция. Обществени мислители съзряха проява на нови феномени и констатираха, че обществото придобива нови качества и преминава в ново състояние. Това състояние те нарекоха информационно общество.

Приема се, че терминът „информационно общество“ е въведен от Фриц Маклуп в неговите изследвания относно създаване и разпространение на знанията¹. Понятието постепенно придобива съвременното си съдържание. През 60-години на миналия век Маршал МакЛухан² описва света като глобално село, създадено от електрониката, имайки предвид тогава телевизията. Той предвижда появата на такива качества в новото общество като декомпозиция на времето и пространството, ново съотношение между труда и отдиha и пр. Практическо значение терминът „информационно общество“ придобива в началото на 90-години успоредно с масовото използване на Интернет и ориентация на националните администрации в развитите държави към подпомагане на модерните обществени процеси.

Основание на новите качества. Качествата на информационното общество се коренят в информационните и комуникационните технологии. Тяхното повсеместно прилагане формира нова среда, наричана виртуално³ или кибернетично пространство. Общественият резонанс на тези - технологични по естеството си качества, е многостранен. Социалните и научни ценности се променят.

Качества. Новото пространство е източник на основните черти на съвременното общество - дематериализация на основните социални и икономически продукти, преодоляване на националните граници и формиране на единно световно информационно пространство. В информационното общество операциите по запазване, обработка и използване на информацията оказват значимо въздействие върху обществените процеси.

Най-съществената инфраструктура на информационното общество се формира от съвременните технологии. Социалните промени са мотивирани и аргументирани от информацията и информационните технологии. Съдържанието на преобладаващата част от социалните и политическите решения се определя чрез използване на тези технологии. Бизнесът и институциите създават и разпространяват информация и знание, които са фактор при формиране на основните обществени ценности.⁴

Системност. Едно от най-съществените качества на виртуалното пространство е неговата системност. То е замислено, проектирано, създадено и действа системно. Дори и най-елементарните негови прояви представляват системно организирани процедури, които водят до предварително планирани и предвидени в общи граници състояния. Тази микро-системност се

---

¹ Crawford S. The Origin and Development of a Concept: The Information Society. In: Bull. Med. Libr. Assoc. 71(4) October 1983.

² McLuhan M. The Gutenberg Galaxy - The Making of Typographic Man. Toronto 1962.

³ Терминът „виртуално пространство“ или „виртуална реалност“ се използва за означаване на среда, която физически не съществува, но е създадена от информационните технологии.

⁴ По-подробно изложение на качествата на информационното общество вж. в моята работа „Българско и европейско информационно право (сравнителен анализ)“. Т. I, стр. 33-65.

отразява и върху глобалните качества на новата среда. Тя в своята цялост е системна. Системните качества на най-характерната съставка на информационното общество се отразяват върху неговите глобални качества. Информационното общество в много по-голяма степен от предходните общества е системно.

Автоматизъм. Информационните технологии притежават качества, които позволяват възпроизвеждане качествата на правните норми⁵. Но те притежават още едно съществено свойство, което правните норми самостоятелно не могат да проявят. Технологиите действат автоматично. Те изпълняват определени действия и променят виртуалното пространство без пряката и непосредствена намеса на човешка воля при всяко тяхно прилагане.

Нормите се реализират посредством действия на правните субекти, предхождани от възприемане на нормите, възникване на мотив за действия и извършване на самите действия. Във виртуалната реалност не е нужно всяка правна реализация да се съпровожда от действия на правния субект по възприемане на норми, възникване на мотиви и извършване на самите действия. Възможно е определени информационни технологии да бъдат създадени така, че да съдържат вградени в себе си предварително определени от правните субекти възможните условия за начало на действието си, както и допустимите последици от това действие. Най-същественото тяхно качество е, че те могат да действат самостоятелно и независимо от конкретни волеви прояви на правните субекти. След като бъдат създадени, те не се нуждаят от „мотора“ на човешката воля по повод всяко тяхно конкретно действие. Бъдат ли веднъж проектирани и реализирани точно съобразно изискванията на правните норми, те са неизчерпаеми генератори на правомерни правни последици във виртуалната реалност всеки път, когато в същата тази реалност възникнат фактите, предвидени като условие за действието им. Това оригинално качество, подходящо използвано, има дълбоки последици за механизмите на действие на правната система във виртуалната реалност.

Познаваемост. В един по-общ познавателен план информационното общество е в значително по-голяма степен познаваемо в сравнение със своите предходници. Макар и по-сложно, макар и с неимоверно по-голям брой отношения, то е несравнимо по-подредено от индустриалното общество. Регистрацията на всички процедури, на всички резултати от тяхното протичане - неоспоримо качество на виртуалното пространство, води до една контролируема сложност и гарантира стабилност на системните качества, независимо от количествените нараствания на микро-равнище в това пространство.

Рикерт, философ от епохата на младото индустриално общество, отбелязва, че „където и да се обърне нашият взор, ние навсякъде срещаме непрекъсната разнородност, и това съединение на разнородност и непрекъснатост налага на действителността своеобразен отпечатък на ирационалност ... [която] ... не може да бъде възприета в понятията“⁶. Подобна познавателна ситуация е изключена във виртуалното пространство. Дори и разнородни, същностите са повторяеми. Реализирани са системно, действат по същия начин, всяка тяхна реализация се регистрира и е възможно възстановяване на основните ѝ индивидуални признаци. Явленията във виртуалното пространство са познаваеми, те предварително са родени като знание, системно по своя характер.

Аспекти на съвременното обществено познание. Може да се направи изводът, че спрямо явленията на виртуалното пространство познавателните проблеми се съсредоточават не в сферата на микро-системността. Още от момента на замисляне и реализиране на съответното явление знанието за него е формулирано, формално изразено и достъпно. Познавателната проблематика еволюира в едно ново равнище. Тя се насочва към изследвания на системни качества на по-общи явления, на по-високи „етажи“ в обществените същности. Обобщаване, проява на цялостни механизми, прогнозиране, волеви и целеви конструкции и техните виртуални действащи аналози – такъв ще е предметът на общественото познание в информационното общество.

---

⁵ Подробно обосноваване на това твърдение вж. в моята монография „Електронно правителство“, където на стр. 139-153 е направено сравнение между качествата на правните норми и информационните технологии.

⁶ Рикерт, Г. Науки о природе и науки о культуре. М., 1998, с. 63.

Въздействие върху правото

Новото обществено състояние и правното познание. Ако изследователят обърне поглед в този момент към правото, ще отбележи поразително сходство на идеалите за системно правно действие и познание с информационното общество като цяло. Като че ли правото и неговите механизми подхождат много повече на информационното общество, отколкото на предходните социални формации.

Още по-същественото заключение е, че правните научни изследвания по необходимост трябва да се насочат към системните качества на правните явления. Една изяснена методология на правната системност, едни детайлно изследвани конкретни проявления на правната система и на нейните компоненти са задължителните предпоставки за еволюция от право на индустриалното общество към право на информационното общество. Новата изследователска и познавателна парадигма на правните теоретични и отраслови изследвания се определя именно от потребностите на новото обществено състояние. Не абстрактната и в известен смисъл схоластична възможност за системна интерпретация е движещият мотив на правните системни изследвания в информационното общество. Една все по-осъзнавана потребност от еволюция на правото в посока на овладяна и съзнателно използвана системност е неотменната практическа потребност и оттам – двигател на новите правни научни и приложни перспективи.

Сходствата в качествата на информационното общество и правните същности непременно трябва не само да бъдат установени и изказани, но и рационално използвани. Неразвиването на тези сходства няма да е фактор, който да прегради пътя за развитие на информационното общество. Но необхващането на новите обществени проявления от страна на правото и неговите механизми е в състояние да се отрази особено неблагоприятно върху общественото значение на правото в новата среда на съществуване и реализация.

Виртуалната среда и традиционното правно регулиране. Новата среда нито измества, нито премахва традиционното действие на правните институции и правото. Познатите териториални, институционални и концептуални граници продължават да съществуват. Правото продължава да урежда в класически стил обществените отношения, възникнали и развиващи се по класически начин.

Новост в правното регулиране. Едновременно с това все по-голяма част от отношенията се прехвърлят във виртуалното пространство. За тях трябва да бъде предвидена адекватна на битието и качествата им нормативна регламентация.

Новата среда е носител на качества, които улесняват общуването, обмена на информация. Създават се нови социални общности. Възникват нови информационни взаимодействия.

Виртуалната среда преодолява физическите граници. Взаимодействията между правните субекти в тази среда не се съобразява с национални юрисдикции и действия на специфични правни режими, което качество е източник на нови въпроси пред правното регулиране.

Пространството във виртуалната среда показва непознати качества. Правните субекти могат да изразяват мнения и воля, да извършват действия и да очакват резултати от тях, без да търпят ограниченията на традиционното пространство. Новите технологии позволяват на страните да осъществяват правнорелевантно поведение дори когато се намират неизвестно къде една спрямо друга. Въпреки тази привидна анонимност, новата среда притежава безпрецедентни възможности за регистрация на време, място и волеизявления. В този смисъл воля, действия и последици се изразяват и настъпват в надпространствени и времеви граници. Тази обстановка открива широки възможности за нововъведения, експерименти и пълноценно използване на преимуществата на виртуалната среда.

В новата среда волята на правните субекти може да бъде изразявана посредством автоматизирани процедури. Те се самореализират многократно, действието им е в състояние да обвърже страните без прякото им участие, дори без знанието им за възникване на конкретната правна връзка. Правната наука, изследваща механизма на действие на правната система, не познава подобно явление. Това обстоятелство навежда към научни търсения, които да доразвият и обогатят традиционни правни понятия и да обхванат новите регулативни механизми.

Потенциал. Промените в обществото са дълбоки, непреходни и имат голям потенциал за развитие. Те се отразяват както върху правната система и нейната най-съществена част - системата от правни норми, така и върху правната теория и отрасловите правни науки.

Потенциалът на обществената новост загатва за промени в правните механизми. Успоредно на общественото развитие правото ще обогатява своите средства за обхващане и регламентиране на новите отношения.

Повърхност и същност. В днешно време вниманието на научната общност е привлечено предимно от откъслечни, понякога куриозни прояви на тези промени. Такива например, преценени откъм тяхната екзотичност, са електронните волеизявления, документи, избори, търговия, правителство, управление, престъпления. Проявите вече са видни и както винаги досега те се изразяват посредством изменения и допълнения в действащото законодателство. Достатъчно е да се посочат поредицата закони, приети у нас от началото на десетилетието, както и постоянно присъстващите в законодателната програма законопроекти в тази област, за да се добие представа за динамиката на този процес. Това обаче са само външните и донякъде форсирани от други фактори прояви на въздействие.

На фона на своеобразната любопитна правна новост не трябва да се пропуска същността. А тя е – **правото за пръв път в своята многовековна история е ангажирано с регламентация на виртуални системни реалности.**

Развитието на тези реалности все по-неотменно ще поставя въпроса за създаване на специфични правни механизми за собственото им регулиране. Не е далеч времето, когато потенциалът на новото общество ще показва все по-забележимото си присъствие и въздействие върху правото. Същностните прояви предстоят.

Желае ли правната наука да е не само публика пред сцената на величественния обществен спектакъл, да е не само консуматор и регистратор на новостите, още отсега, съзнателно и без забава правната теория и отрасловите науки трябва да пристъпят към научни анализи на новите обществени явления и тяхното въздействие върху правото.

Основни направления на въздействие

Три са основните направления, по които информационното общество въздейства върху правото.

Първото направление се формира от новите отношения в информационното общество. Значимостта на някои от тях аргументира засилен обществен интерес и защита. Така възниква необходимост от правна регламентация на новите отношения. Въздействията са върху предмета на правно регулиране.

Второто направление е по-общо и обхваща цялостното действие на правната система, включително механизмите на правотворчество и правна реализация. Тези въздействия определят същността на промените в правото. Те са толкова дълбоки и съществени, че предполагат успореден процес, състоящ се в концептуално обхващане на новостите, което само по себе си е сериозна изследователска задача. Не е трудно да се осъзнае, че процесът предизвиква необходимост от еволюция на правни понятия и посредством това засяга материята на правната теория.

Третото направление върви заедно с предходното, но има и самостоятелно значение. Въздействията обхващат правната наука и нейния концептуален апарат. Основните компоненти на правната система са субективни реалности. Тяхното създаване е процес, в който съществено въздействие оказват мисловните структури. Веднъж консенсуализирани, те изпълняват конструктивни функции спрямо правната система.

Съвместната проява на причината – информационното общество, и конструктивните функции на правната наука, са катализаторът на промените, чрез който съвременното право следва да претърпи съзнателна еволюция, за да посрещне адекватно новите обществени реалности.

Въздействия върху предмета на правно регулиране

В информационното общество възникват нови отношения, някои от които изискват нормативна правна регламентация. Тя се създава по няколко начина.

Допълнение и доразвитие на съществуващи правни институти. В едни случаи новите отношения са допълнение към съществуващи отношения и тогава тяхната нова правна регламентация е допълнение и доразвитие на съществуващи правни институти. Наред с традиционния начин за извършване на определени действия възниква и техен аналог във виртуалното пространство. Така е с електронната търговия, електронното гласуване и пр.

Правните отраслови науки все по-контрастно разпознават необходимостта от подобни допълнения на традиционните си институти. Научната неразработеност на тези отношения насочва нормотвореца към най-приемливото за момента решение – приравняване на правния режим на новите отношения към традиционния правен режим на техните аналози. Примери има не само в нашето законодателство – електронен и хартиен документ, традиционна и автоматизирана обработка на лични данни, момент на приемане на предложението.

Пълноценното развитие на виртуалните отношения търпи неудобствата от подобна законодателна техника. Описаният маниер води до ситуация, при която ценни качества на новите отношения, които нямат аналог в традиционната среда, остават игнорирани, асимилирани от традиционния режим. Стига се дори до неприложимост на новата уредба. Губи се спецификата на новите отношения. Съществени техни качества остават извън ползването на законодателя и не получават правна уредба. Впоследствие практиката е затруднена в правното обяснение, обхващане и използване на оригиналните качества. Това води до несигурност в отношенията и отново, този път изцяло от практическа гледна точка, се поставя въпросът за регламентиране и използване на новостите.

Този стил на нормосъздаване е безперспективен. Той не може да бъде преодолян по метода на пробите и грешките. Не може също да се очаква, че практиката ще нагоди своите изисквания към формираната по този начин правна уредба. Системността, формалната определеност и високата организираност на новите отношения отхвърлят бавната нормативна еволюция.

Допълването и доразвитието на съществуващите правни институти следва да се прави при отчитане именно на оригиналните качества на новите отношения. Този подход изисква дълбоко познаване на новите процеси и особено важно – нови системни юридически техники на нормосъздаване.

Възникват нови правни институти. В информационното общество възникват оригинални явления и отношения, които се нуждаят от правна регламентация. Тези явления и отношения не намират аналог нито в традиционната социална практика, нито в нейната правна уредба. Техните оригинални качества се дължат на уникалните черти на виртуалното пространство. Никога досега в човешката обществена история такива отношения не са възниквали и съответно на това, не съществува нормативна уредба, която би могла да се използва като модел или аналог при уреждането им. Като примери за подобни същности могат да се посочат имената на домейни, непоискани електронни съобщения, достъп до дигитално съдържание. Възникват нови оригинални обекти на правно регулиране, които изискват оригинална нормативна регламентация. Мотото на тази нова регламентация е системност.

Нови качества на познати явления. В информационното общество управлението се осъществява посредством нови технологии, вследствие на което добива нови качества. Тези нови качества също пораждаят отношения, които се нуждаят от нова правна регламентация. Редица постулати на общественото устройство, характерно за предходните общества, в информационното общество търпят преразглеждане. Съдържателните промени се отразяват върху общоприети правни принципи и тяхната нормативна конкретизация. Традиционни правни отрасли постепенно установяват неотвратимостта на промените в утвърдени техни институти. Например, принципите за защита на личните данни в развити национални правни системи получават приоритет над материята на административните производства. Електронното гласуване въвежда оригинални възможности за упражняване на изборните права. Демокрацията сега получава качества и на електронна демокрация. Тези нови качества раждат принципи, които следва да получат нормативна конкретизация с обхват, надхвърлящ рамките на отделни правни институти.

Въздействия върху правната система⁷

Виртуалната среда е нова и непозната на традиционните правни механизми. Анализът на въздействието ѝ не може да започне от глобалните прояви на правната система и цялостния механизъм на нейното действие. Следва да се търсят най-елементарните прояви на правната реализация, и така анализът да върви към по-общите същности. В тази последователност на разсъждения възниква въпросът – как се променят качествата на известни правни явления в новата среда.

Виртуални правни отношения

Ново качество. Правните отношения във виртуалната среда възникват чрез опосреденото действие на информационни технологии. Тези технологии се проектират и създават така, че:

първо, установяват правнозначимите качества на правните субекти в контекста на съответното правоотношение;

второ, установяват наличието или отсъствието на определени факти в реалната или във виртуалната действителност. Когато фактите са част от виртуалната действителност, те са представени посредством определени категории данни и установяването им става без намесата на участниците в правоотношението. Тук се включват и операциите по установяване на препятстващи факти, което в общия случай е също установяване на факти;

трето, възпроизвеждат предписаните действия в диспозициите на обосноваващите ги правни норми или клаузите на сключените договори. Ако тези действия се свеждат до изменения във виртуалната реалност, те се извършват непосредствено от информационната технология. Например – при доставка на дигитално съдържание или информационна услуга технологията предоставя на потребителя възможност да използва поръчаното от него съдържание или услуга, като по този начин изпълнява престацията на задължената по договора страна. Ако действията целят промяна на реалната действителност, технологията предлага на оправомощения или задължения субект извършването им.

Разглежданите информационни технологии съдържат един „пред-индивидуализиран“ и „пред-конкретизиран“ модел за възникване и развитие на конкретното правоотношение. Оригиналността, която следва да се отбележи тук е, че новите правоотношения се развиват не само въз основа на общия модел, изразен чрез правни норми. От самото възникване до прекратяването си правоотношенията в новата виртуална среда се структурират от модели, които отчитат индивидуалните качества на субектите, техните субективни права и задължения, обектите на правоотношението и техните качества. Тези модели са предварително програмирани от създателите на информационните технологии и непременно трябва да следват общия модел на нормативните юридически конструкции, определящи по общ начин правното отношение. Моделите съдържат в себе си допълнителни конкретизации и допустими граници на индивидуални качества на субекти, обекти на правното отношение и допустими граници на фактическите поведения на участниците правното отношение. Фактическото поведение на страните се свежда до изпълнение на точно и формално определени действия, чиято схема е предварително създадена в качеството на автоматизирани процедури. Отклонения от вариантите, включени в този модел, са фактически невъзможни.

Новото качество аргументира въвеждането на ново понятие – виртуални правни отношения.

Традиционният модел. Традиционните правоотношения възникват и се развиват в познатата ни реалност. В своята пълнота те нямат нагледен израз и тяхното обхващане е възможно само чрез конкретизация на нормативните юридически структури и чрез изграждане на мислени модели. Единственото им цялостно съществуване е именно във формата на такива мислени модели.

Виртуалните правни отношения. Не съвсем същата е проявата на виртуалните правни отношения. Освен че имат своя нормативен модел и конкретизиран модел на правните връзки в

---

⁷ Анализът на темата изисква определяне съдържанието на понятието правна система, което излагам в други мои работи.

индивидуалните съзнания, тези отношения имат още една форма на съществуване – моделът на всяко индивидуално правно отношение, който получава конкретизация при всяка реализация на съответните правни нормативни структури. Правната връзка между страните е предварително конструирана, моделирана и очертана посредством допустими качествени и количествени характеристики.

Този модел съществува извън и независимо от съзнанията на индивидуалните участници в правното отношение. Той е източникът, „матрицата” за формиране на съвпадащи модели на правното отношение в индивидуалните съзнания.

Непосредствена последица от съществуването на подобен модел е преодоляване на редица грешки и несъответствия в развитието на всяко конкретно виртуално правно отношение. Правото на информационното общество изключва редица традиционни дефекти на правните отношения – грешка в страните, грешка в предмета – количество, качество, вид.

Оттук един междинен извод – информационните технологии, използвани като средство за конкретизация на нормативната уредба и за пораждаване на конкретни правни отношения, имат насочващи функции по отношение на страните в правното отношение. Тези функции са така ясно и безусловно проявени, че на практика не позволяват отклонения от развитието на предварително определения ход на правното отношение. Информационните технологии съдържат редица формални проверки на качества на субекти, обекти на правоотношенията и предпоставки за следващи действия, че на практика изключват всяко отклонение в поведението на страните от предварително зададения модел. Всяка страна изразява волята си чрез своеобразно „запълване на празните места в готовата схема” на правното отношение.

Преимствата са очевидни. Виртуалната среда създава условия за нормално, пълно, завършено и законосъобразно развитие на правното отношение.

Ако в преобладаващата част от отношенията в публичноправните отрасли (без индивидуалните демократични изяви на правните субекти) това е съществено преимущество, то свободата на договаряне и автономността на волята на гражданскоправните субекти търпи ограничения от тази прекалена формализация. В това се състои и най-очевидният недостатък на новия механизъм – той ограничава волята на правните субекти в процеса правна реализация. Това е цената, която правото на информационното общество плаща за безспорните преимущества на действието си във виртуалната среда. Ограниченията обаче не са безусловни. Те могат да бъдат туширани в голяма степен от безкрайните варианти за поведение, които информационните технологии са в състояние да моделират. Така свободата на договаряне се превръща в предоставяне на много голям брой варианти за достигане на желания правен резултат. Вариантите не са предварително твърдо установени. Те се формират чрез избор на всеки един от участниците в правоотношението във всеки момент от развитието му, когато трябва да се вземе решение. Образно онагледено, развитието на правоотношението е мрежа от правни възможности, която се конкретизира в един от множеството правно допустими варианти. Този избор се формира от множество предпочитания на всеки един от участниците в правоотношението. Ето защо, формализацията на виртуалните правни модели не е толкова ограничаваща за гражданскоправните отношения, колкото би могла да изглежда на пръв поглед.

Оригинални качества. Какви са оригиналните качества на виртуалните правни отношения, анализирани спрямо тяхната структура?

Субекти. Качествата на субектите на правното отношение се установяват автоматично от съответните информационни технологии. Така още в началния етап от развитието на виртуалното отношение се избягва възможността за поява на дефекти относно правните качества на неговите участници. Субектът на виртуалното правно отношение предварително е подложен на проверка дали притежава необходимата правосубектност, изисквана от правото като условие за установяване на конкретната правна връзка.

Действията на правните субекти във виртуалната среда се регистрират. Всеки субект може да бъде идентифициран и всяко правно действие да бъде свързано с определен правен субект. Правонарушенията в една среда на установени субекти също биват идентифицирани както по съдържание, така и по отношение на извършители.

Съществуват ли причини за **разграничаване на традиционните правни субекти от субектите на виртуални правоотношения**, т.е. в определени случаи правото да изисква

особени качества на правните субекти, за да бъдат те субекти на виртуални правоотношения? Всички правни субекти ли могат да извършват правнозначими действия във виртуалната среда в условията на едно развито информационно общество с несравнимо по-широките възможности за извършване както на правомерни, така и на неправомерни действия във виртуалната реалност? Възможно е в бъдеще да се стигне до използване новото качество на правосубектността във виртуалната среда. Ограниченията може да следват две линии – ограничения по предмет и ограниченията по субекти.

Предметните ограничения засягат извършването на определени правни действия във виртуална среда от всички правни субекти. Например – ограничаване на правото за участие в определена процедура на електронната демокрация поради предходни злоупотреби с това право.

Ограниченията по субекти - определени категории лица или индивидуално определени правни субекти може да търпят ограничения на правните си действия във виртуалната среда. Например – ограничаване правото на субекта да действа във виртуална среда и чрез действията си да предизвиква в тази среда правни последици. Оттук може да се формулират изискванията към специфични охранителни и санкционни норми, ограничаващи действията на субектите във виртуалната среда.

Още днес се вижда перспективата за промяна на процедурата за създаване на юридически лица в новите условия. Не само формата на регистрация, но и редица други правни качества на процедурата по създаване на тези лица се променят. Електронни търговски регистри, електронни процедури за регистрация и други подобни са проявите форми на тези промени.

Институтът на представителството също търпи допълнения. Една автоматична програма действа въз основа на своеобразно представителство на субекта, който е вложил волята си в тази програма. Този субект е създал автоматични механизми или е използвал такива механизми, съгласявайки се предварително, че те във всеки отделен случай изразяват неговата воля. Упълномощаването е направено по общ начин за определена категория правни реализации. Модусите на тези правоотношения се проявяват преди всичко спрямо качествени и количествени характеристики на обекта на правоотношението. Информационните технологии, получили това специфично упълномощаване, произвеждат автоматични действия, без негово, на субекта, непосредствено участие. Тяхното действие поражда правни последици. Субектът се ангажира с автоматичните действия и породените от тях правни последици. Какво обяснение ще предложи правото на това ново явление – дали ще приеме, че това е специфична форма на упълномощаване или теорията ще предпочете друго решение, е въпрос на теоретични анализи и нови юридически конструкции.

Субективни права и задължения на страните в правоотношението. Във виртуалния модел на правното отношение съответствието между правата и задълженията на неговите участници е ясно и недвусмислено изразено. Правата и задълженията са взаимно обвързани, конкретизирани и детайлизирани.

Взаимната обвързаност е продължена в една автоматично осигурявана и проверявана функционална обвързаност между права и задължения. Настъпят ли условията за пораждаване на субективното право, кореспондиращото му задължение автоматично бива изявявано и изисквано от съответния субект. Не само абстрактната връзка, но и механизъм за нейното проявление намираме във виртуалното правно отношение. В допълнение на това е възможно използване на механизми за следене на срокове, за изискване извършването на правни действия от насрещната страна.

Обекти на правоотношението. Независимо че се създават и развиват във виртуалното пространство, съответните правни отношения могат да имат за обект същности от материалната действителност. Това не е новост за правното регулиране. Новото е, че като обекти на правоотношението може да се явяват същности, принадлежащи на виртуалната действителност. Такива например са информационни услуги на сайтове, получаване на информация, вкл. дигитално съдържание, право на ползване на софтуер. Изпълнението на задължението за предоставяне на тези обекти може да бъде осъществено без напускане на виртуалната реалност. Когато обект на правното отношение е такова явление и когато насрещната престация се предостави по същия начин, виртуалното правно отношение изцяло се

осъществява в собствената си среда. То възниква, развива се и се погасява във виртуалната реалност.

Фактичeskото поведение на субектите на правоотношението. В разглеждания нов вид правни отношения не съществува разлика между фактичeskо и юридическо поведение. Защото моделът на правоотношението управлява и насочва действията на субектите. Те нямат фактичeskа възможност да се отклонят от предварително предвидения модел и всички техни действия се извършват в рамките на установените от правните норми субективни права и юридически задължения.

Действията им са недвусмислени, защото представляват варианти на предварително предвидени общи схеми за поведение. В някои случаи те дори се осъществяват посредством автоматизирани процедури.

Автоматизъм. Възниква ново качество на правните отношения - автоматизъм в развитието им. Това качество идва от информационните технологии, чрез които са изразени правни норми. Като последица от това се ускорява развитието на правоотношенията. Нараства динамиката на правното регулиране и активността на правните субекти. Възниква нова форма на правно въздействие, непозната за традиционните механизми на правната система.

Видове виртуални правни отношения. Новите качества на тези отношения са източник на критерии за техни оригинални класификации. Еднородни са виртуалните правни отношения, които възникват, развиват се и се погасяват изцяло във виртуалната среда. Примери – сключване на договор, доставка и използване на електронна книга; договор за получаване право на ползване върху компютърна програма; абонамент за ползване съдържанието на определен сайт; ползване на определена услуга в Интернет. Разнородни са виртуалните правни отношения, при които част от правата или задълженията на субектите се реализират извън виртуалната реалност. В зависимост от личното или автоматично изразяване на воля от правните субекти, виртуалните правни отношения се разделят на автоматично протичащи и дискретни. Възможни са и други деления съобразно въздействието на виртуалната среда върху протичащите в нея правни отношения.

Виртуални юридически факти

Новата среда на информационните технологии въздейства върху качествата на юридическите факти, възникващи в нея. Характеристиките на тези факти не съвпадат с характеристиките на традиционните юридически факти.

Първо, независимо, че са израз на воля на правни субекти, те винаги възникват чрез опосреденото действие на информационни технологии.

Второ, те съществуват във виртуалната среда.

Трето, познаваеми са не чрез непосредствено сетивно възприемане както реалните юридически факти, а чрез средствата за достъп до виртуалната среда.

Четвърто, те винаги имат формален израз.

Пето, те не оставят материални следи и не винаги са свързани с явления от материалната действителност.

Шесто, някои от тези факти възникват в резултат от действието на автоматизирани процедури без непосредствен израз на воля на правен субект. Такива например са фактите, възникващи от процедурите за автоматично вземане на решения.

Седмо, възникването им във виртуална среда ги прави разпознаеми от информационните технологии, без да е необходима човешка намеса, като юридически факти, необходими за действието на следващи правни норми.

Всички тези особености аргументират обособяването на нов вид юридически факти, които може да бъдат наречени виртуални юридически факти.

Правната теория следва да доразвие схващането си за юридическите факти, като добави към тях новия вид – виртуалните. Отхвърляне на твърдението за тяхното съществуване отрича принципната възможност за извършване на юридически действия и пораждаване на правни последици във виртуална среда. Това от своя страна би довело до отричане възможността правото да изпълнява регулативни функции в ядрото на информационното общество.

***

В рамките на тази статия се разглеждат само част от въздействията на информационното общество върху правото. Аспектите, които завършват второто направление, цялото трето направление, както и общите изводи по темата са предмет на следващи изложения.